

FRÁSÖGN

af þemaráðstefnu Vestnorræna ráðsins í Reykjavík 29.–31. janúar 2019.

Af hálfu Íslandsdeildar Vestnorræna ráðsins sóttu fundinn Guðjón S. Brjánsson, formaður, Ásmundur Friðriksson, Bryndís Haraldsdóttir, Halla Signý Kristjánsdóttir og Lilja Rafney Magnúsdóttir, auk Bylgju Árnadóttur, alþjóðaritari.

Þemaráðstefna Vestnorræna ráðsins var haldin í Norræna húsinu 30. janúar og bar yfirskriftina „Staða vestnorrænu landanna í nýjum veruleika alþjóðastjórnmalanna“. Ráðstefnan hófst með opunarávarpi Guðjóns S. Brjánssonar, formanns Íslandsdeildar. Guðjón sagði loftslagsbreytingar vera stærstu ógnina sem vestnorrænu löndin stæðu frammi fyrir. Afleiðingarnar hefðu víðtæk áhrif á svæðið og nauðsynlegt væri að greina hvernig löndin gætu haft sem mest áhrif á ákvarðanatöku á svæðinu. Sigurður Ingi Jóhannsson, ráðherra norrænna samstarfsmála, benti á að áhrifa af loftslagsbreytingum gætti í auknum mæli á norðurslóðum en annars staðar í heiminum. Ekki yrði hjá því komist að taka eftir ummerkjum á borð við hopun jökla og ofsafengnara veðurfar. Minnkandi hafís skapaði löndunum einnig tækifæri og þar skipti máli að vestnorrænu löndin fylgdust vel með millilandaviðræðum um nýtingu hafsvæðisins.

Ástríður Jónsdóttir, verkefnastjóri Hringborðs norðurslóða, ræddi um stefnu Vestnorræna ráðsins gagnvart Norðurskautsráði og norðurslóðamálum almennt. Hún sagði vestnorrænu löndin vera verndara norðursins og hafa þá skyldu að vernda viðkvæma náttúru og hvetja til sjálfbærrar nýtingar auðlinda. Á vettvangi norðurslóðasamstarfs gætu vestnorrænu löndin miðlað af einstakri þekkingu sinni og reynslu. Í pallborðsumræðum í kjölfarið sagði Bryndís Haraldsdóttir vestnorrænu löndin hafa sameiginlegra hagsmuna að gæta á norðurslóðum. Löndin þyrftu sérstaklega að vinna saman að verndun auðlinda hafsins.

Britt Lundberg, þingkona frá Álandseyjum og fulltrúi í forsætisnefnd Norðurlandaráðs, lýsti ánægju sinni með samvinnu Norðurlandaráðs og Vestnorræna ráðsins. Hún sagðist telja tímabært að endurskoða samstarfssamning ráðanna tveggja með það fyrir augum að auka samstarfið enn frekar og styrkja rödd Vestnorræna ráðsins innan Norðurlandaráðs. Aðspurð um afstöðu Norðurlandaráðs til þess að veita Færeyjum og Grænlandi fulla aðild að Norðurlandaráði sagði hún Norðurlandaráð ekki geta tekið fram fyrir hendurnar á aðildarríkjum sínum.

Maria Ackrén, lektor við félagsfræðideild Ilímarfík á Grænlandi, greindi stuttlega frá sinni sýn á stöðu Grænlands í alþjóðastjórnmalum. Hún benti á að í ýmsum tilvikum væri óskýrt hvaða málefni féllu undir lögsögu Danmerkur og hver heyrðu undir heimastjórnina á Grænlandi. Sem dæmi nefndi hún samninga um úrannámur og umdeilda aðkomu Kínverja að uppbyggingu flugvalla á Grænlandi, sem fallið var frá haustið 2018. Ackrén benti á að Grænland væri ótrúlega auðugt af auðlindum, þar á meðal olíu, eðalsteinum, úrani og sinki. Veðurfar gerði vinnslu auðlindanna erfiða en það gæti breyst í kjölfar loftslagsbreytinga. Hlýnandi loftslag ógnaði hins vegar lífsviðurværi veiðimanna á Grænlandi og þeirri menningu sem samfélag innfæddra grundvallaðist á. Aukin skipaumferð um svæðið myndi enn fremur skapa áskoranir varðandi leit og björgun og mengunarhættu. Að mati Ackréns leiddi landfræðileg staða Grænlands óhjákvæmilega til þess að stórveldi tækjust á um áhrif á svæðinu. Hernaðarleg uppbygging Rússa á norðurslóðum ógnaði augljóslega núverandi valdajafnvægi á svæðinu.

Pia Hansson og Auður Birna Stefánsdóttir, frá Alþjóðamálastofnun Háskóla Íslands, sögðu frá nýlegri rannsókn sinni á stöðu Íslands í alþjóðastjórnmalum. Auður Birna og Pia greindu frá því að á tímum kalda stríðsins hefði náði samband við Bandaríkin verið mikilvægasti þátturinn í velgengni íslenskra stjórnvalda á alþjóðavettvangi. Í skjóli hernaðarlegs mikilvægis landsins fyrir Bandaríkin hefði Ísland notið stuðnings Bandaríkjanna í mikilvægum málum. Frá lokum kalda stríðsins hefði hins vegar hernaðarlegt mikilvægi minnkað og með því hefði stuðningur og velvilji Bandaríkjanna dvínað. Íslensk stjórnvöld hafi því í meira mæli einbeitt sér að því að rækta

sambandið við Norðurlöndin og Evrópusambandið. Með auknum alþjóðlegum áhuga á norðurslóðum hefði landfræðilegt mikilvægi Íslands vaxið á ný og stjórnvöld hefðu á síðustu árum beint sjónum sínum í sífellt auknum mæli að norðurslóðamálum. Að mati Piu og Auðar Birnu væri ímynd Íslands og orðspor mikilvægasta auðlind Íslands á alþjóðavettvangi. Ísland hefur ímynd hlutleysis, jafnréttis og sjálfbærni. Nýleg kosning Íslands í mannréttindaráð Sameinuðu þjóðanna er dæmi um það hvernig nýta má þessa ímynd til áhrifa í utanríkismálum.

Jens Christian Svabo Justinussen, lektor í félagsfræði við Fróðskaparsetur Færeyja, fjallaði um stöðu Færeyja í alþjóðastjórnsmálum. Hann benti á að í seinni heimsstyrjöldinni hefði siglingaleiðin kringum Færeyjar verið eins konar flöskuháls í Atlantshafi og eyjarnar því orðið hernaðarlega mikilvægar. Með auknum siglingum á norðurslóðum stefndi í að Færeyjar öðluðust á ný slíkt mikilvægi. Færeyingar hefðu orðið varir við aukinn áhuga umheimsins á svæðinu og heimastjórnin ætti í sífellt meiri samskiptum við stórveldi án aðkomu Danmerkur.

Lau Øfjord Blaxekjær, fræðimaður við Norrænu Asíustofnunina (NIAS), fjallaði um áhrif loftslagsbreytinga á alþjóðastjórnsmál á svæðinu. Hann benti á að áhrif loftslagsbreytinga yrðu ólík milli landa. Á Grænlandi myndi þiðnun sífrera í jörðu kalla á lagfæringar á innviðum á borð við vegi og lagnir. Öll löndin þyrftu að takast á við aukinn matarkostnað og reyna að auka matvælaframleiðslu heima fyrir til að draga úr innflutningi á mat. Auðlindir og landfræðileg staða landanna settu þeim ólíkar skorður varðandi möguleika þeirra til að takast á við þessar áskoranir. Øfjord Blaxekjær hvatti til aukinnar vestnorrænnar samvinnu um norðurslóðamál og viðbrögð við loftslagsbreytingum. Til dæmis gætu löndin átt í sameiginlegum samskiptum við stórveldi á borð við Kína, Kóreu, Japan og Rússland, skipulagt sameiginlega þjónustu við flutningaskip sem sigldu um norðurslóðir og ekki síst aukið samstarf um rannsóknir og menntun.

Í lokaávarpi Alberts Jónssonar, fyrrverandi sendiherra, kom fram að landfræðilegt mikilvægi vestnorrænu landanna hefði minnkað verulega og yrði ekki endurheimt. Miðpunktur alþjóðastjórnsmála hefði færst til Asíu og Kyrrahafsins þar sem væri nú efnahagsleg og tæknileg þungamiðja heimsins. Aukinn áhugi á norðurslóðum og opnun siglingaleiðar um norðurheimskautið gæti þó tengt vestnorrænu löndin betur við þessa nýju þungamiðju. Rússar væru óumdeilanlega sterkasti aðilinn á norðurslóðum og þeir hefðu gríðarlegan hag af því að auka auðlindanýtingu sína á svæðinu og ná yfirráðum yfir siglingaleiðinni um norðurheimskautið.

Daginn fyrir ráðstefnuna hélt Vestnorræna ráðið innri fund í húsnæði gamla Héraðsskólans í Reykholti. Á fundinum ræddu meðlimir Vestnorræna ráðsins um starfið, tilgang ráðsins og markmið. Í umræðunum komu meðal annars fram þau sjónarmið að góð tengsl milli þingmanna í vestnorrænu löndunum ýttu undir greiðari samskipti milli landanna og kæmu að gagni þegar ágreiningur væri uppi milli ríkisstjórna landanna. Meðlimirnir voru sammála um að ekki væri þörf á að stofna flokkahópa innan Vestnorræna ráðsins heldur ætti að einbeita sér að þeim málefnum sem féllu undir sameiginlega hagsmuni landanna þriggja, til dæmis hvað varðar verndun auðlinda og umhverfis. Bent var á gagnsemi þess að móta sameiginlega stefnu Vestnorræna ráðsins sem unnt væri að vísa til í samskiptum við utanaðkomandi aðila, t.d. Norðurlandaráð og Evrópuþingið. Að lokum var lögð áhersla á að auka eftirfylgd með því að ályktunum ráðsins væri framfylgt af ríkisstjórnnum landanna. Nokkrir meðlimir lýstu enn fremur áhuga sínum á að auka samstarf Vestnorræna ráðsins við nágretta, til dæmis í Norður-Skotlandi, Nunavut í Kanada og strandsamfélögum í Noregi. Stungið var upp á því að Vestnorræna ráðið ætti frumkvæðið að auknu samstarfi, til dæmis með því að halda þemaráðstefnu Vestnorræna ráðsins í einu nágrennalandanna. Sigurður Ólafsson, framkvæmdastjóri Vestnorræna ráðsins, sagði stuttlega frá starfi skrifstofunnar frá ársfundi. Meðal verkefna var undirbúningur ráðningar starfsmanns og endurskoðun reglna um barna- og unglingabókmenntaverðlaun Vestnorræna ráðsins.

Í kjölfar ráðstefnunnar fóru meðlimir Vestnorræna ráðsins og gestir í vettvangsheimsóknir í fyrirtæki og stofnanir á suðvesturhorni landsins fimmtudaginn 31. janúar. Meðal viðkomustaða voru höfuðstöðvar ORF Líftækni í Kópavogi, orkuver HS Orku í Svartsengi, fiskverkunar- og ferðaþjónustufyrirtækið Stakkavík og Fisktækniskólinn í Grindavík. Frekari upplýsingar má nálgast hjá ritara Íslandsdeildar Vestnorræna ráðsins og á vefsvæðinu www.vestnordisk.is.